

UDK 821(497.5:439)"18"

Pregledni članak

Primljen 2. III. 1999.

Prihvaćen za tisak 12. IV. 1999.

István Nyomárkay
Piarista koz. 1
H-1052 Budapest

IZ MAĐARSKO-HRVATSKIH KNJIŽEVNIH VEZA U XVIII. STOLJEĆU

Poslije jednoga pada mađarsko-hrvatskih kulturnih veza (i inih) u XVIII. stoljeću, koncem toga stoljeća počinju se te veze opet obogaćivati, čemu pridonose bosanski franjevci. U radu se govori o djelovanju Jerolima Lipovčića (Hieronimus Lipovchich): njegovo je djelo *Dušu čuvajuće pohođenje* (Budim 1750) prijevod djela *Lelket őriző látogatás* Martina Biróa de Padányi (Padányi Bíró Márton).

1. U mađarsko-hrvatskim književnim i uopće u kulturnim vezama u XVIII. stoljeću možemo konstatirati izvjestan pad. To se, prema Lászlu Hadrovicsu, objašnjava time što se nisu javljali takvi duhovni pokreti kao što su bile reformacija i protureformacija, a utjecaj prosvjetiteljstva počeo se osjećati tek na kraju stoljeća. Naše su se veze obogaćivale u to vrijeme u prvom redu zahvaljujući djelatnosti franjevac. Bosanski franjevci, naporedo sa seobom hrvatskoga žiteljstva, dolazili su u mađarske gradove, sve do Budima, gdje je njihov samostan postao duhovni i kulturni centar. Franjevci, kao i isusovci, »izdavali su [...] kršćanske nauke za puk« (Matić 1945:46). Za vjersku literaturu čiji su najznačajniji predstavnici u to doba bili franjevci, vrijedi Hadrovicseva tvrdnja da se ne možemo zadovoljiti proučavanjem jezičnih obilježja tih djela, već moramo prikazati i njihove stilske, estetske vrednote. Naravno, to se odnosi ne samo za malobrojna originalna djela, nego i na prijevode i adaptacije. Takav je prijevod, do izvjesne mjere i adaptacija, rad Jerolima Lipovčića (Hieronimus Lipovchich), *Dušu čuvajuće pohođenje*, zapravo prijevod mađarskoga djela *Lelket őriző látogatás* vesprimskoga biskupa Martina Biróa de Padányi (Padányi Bíró Márton). Hadrovics govori, sasvim kratko, o tom prijevodu u svojem djelu *Magyar és déli szláv szellemi kapcsolatok* »Mađarsko-južnoslavenske duhovne veze« (Budimpešta 1944). Spominje ga i Tomo Matić: Lipovčić je »po želji vesprimskoga biskupa Martina Bira preveo [...] s mađarskoga njegovu [tj. Biróvu] knjigu Dušu čuvajuće pohođenje (Budim 1750)« (Matić 1945:46). O

Lipovčičevu radu govori i Zlatko Vince (1990:80–81), ali tek u vezi s pravopisom, pozivajući se na dvije prethodne Hadrovicseve studije.

2. O Lipovčičevu životu znamo srazmjerno malo. Rođen je godine 1717, »studirao je u novoosnovanoj filozofskoj školi u Kaloči (1733), zatim u Budimu, gdje je svršio bogoslovne nauke. Predavao je veoma mlad filozofiju u Baji (1740–1743), poslije pak bogoslovlje u Budimu (1745–1755). Bio je čovjek "znamenit po znanju i redovničkom životu"« (Sekulić 1993:139).

3. Martin Bíró de Padány (Padányi Bíró Márton), vesprimski biskup, bio je »u svoje vrijeme vodeća ličnost i, po načinu i stilu toga doba, strastven borac svoje crkve.« (Pehm 1934:14). Njegov je otac bio kalvinist a majka rimokatolkinja. Poslije završetka gimnazije u Njitri (Nyitra) pohađao je Akademiju u Trnavi (Nagyszombat), gdje je studirao filozofiju i teologiju. Nakon tih studija postao je župnik u selu Bičke (sada grad Bicske), pa prepošt u mjestu Felsőörs (na sjevernoj obali Blatnoga jezera), zatim veliki prepošt i na kraju, do smrti, vesprimski biskup. Njegova je literarna djelatnost opsežna: poznato je dvadeset devet njegovih djela, među kojima s umjetničkoga gledišta istaknuto mjesto pripada traktatu *Lelket őrző látogatás*.¹ U povijesti književnosti Bíró je poznat kao predstavnik kasnoga baroka. Prema Emeriku Bánú (Bán Imre), jednom od najpoznatijih istraživača baroka, barok u XVIII. stoljeću donosi posljednje plodove vrijedne pozornosti baš u njegovim radovima, koji se odlikuju »kitnjastom baroknom glazbom rečenica« (Bán 1976:194). I Bíróv monograf J. Pehm ističe da se »Bíró i njegova djelatnost mogu razumjeti tek ako se u njima traži duša baroknoga svijeta.« (1934:317). S tim se slaže i međunarodna sekundarna literatura: »Seine Predigten zeigen starke Anregungen der europäischen Mystik, aber auch der zeitgenössischen Malerei, ja des spätbarocken galant-höfischen Stils.« (*Lexikon der Marienkunde* I, Regensburg 1967, 813). O Martinu Bíróu zna se da nije baš rado imao strance, osobito Slavene. Čak se tijekom svega svojega života borio protiv zagrebačke biskupije za posjedovanje župa u komitatu (županiji) Zala. Ta borba nije ostala u okvirima crkve. Sredinom pedesetih godina žali se u jednom pismu: »Ne znam ljute li se hrvatski veliki župani i podžupani na vesprimskoga biskupa ili na biskupiju, ali kako sam iskusio, odveć se ljute jer me uznemiravaju ne samo in Juribus temporaneis nego i u duševnom životu. Oduzeli su mi od moje biskupije više nego trideset župa. Sada su baš zauzeli crkvu u Nagyatádu.« (Citira Pehm 1934:280, prije-

¹ Iz bogate literarne djelatnosti možemo spomenuti neka djela, npr. propovijedi pod naslovom *A feneketlen és kimeríthetetlen mélységű isteni titkoknak kis iskolája* (Mala škola neiscrpno dubokih božjih tajna) 1725; *Majestetica secessio...* 1741; *Homilia eucharistica sive Te Deum laudamus* 1746; *Angyali társaságnak szövetsége* (Savez andelskih društava) pa oštar polemički spis protiv protestanata, *Enchiridion M.B.-nis de fide, haeresiarchis ac eorum asseclis*, 1750, koji je u protestantskim zemljama Europe izazvao ogorčenje na koje je s odlučnom opomenom reagirala i sama kraljica Marija Terezija.

vod I. Ny.) Unatoč svemu tomu, on osigurava duševno njegovanje vjernika hrvatskoga materinskog jezika. U jednom se pismu žali Jurju Mulihu da nije naučio hrvatski, ali iduće godine, kad ide u posjet Hrvatima u selo Karád, već zna nekoliko riječi. Što se tiče njegovih vjerskih pogleda i shvaćanja, on je oduševljen i kultom Svetoga Trojstva i njegov strastven pristaša; u tom je duhu nastao i rad *Lelket őriző látogatás*.

4. Lipovčičev rad pod naslovom *Dušu čuvajuće pohođenje...* vrlo je obiman. Prijevod traktata mađarskoga biskupa zauzima mjesto tek do 61. stranice. U predgovoru (*K-Bogoljubnome Sstoicu*) posebno govori o tom da je »koristne nauke, i različite hištorie [...] vadio iz *Nuclea Catechetica*, iz Jakoba Marchancia, iz Reiffenstuela, iz *Trina Perfecta*, iz Ivana Gerličića, i ostalih.« (XIII). Radi se o djelima *Nucleus catecheticus, continens brevi compendio doctrinam fidei ac morum* (sa stoji se od sto dvadeset lekcija i bio je u svoje vrijeme jako popularan katekizam), zatim o knjizi *Theologia moralis* čuvenog teologa Anacletusa Reiffenstuela koja se upotrebljavala kao udžbenik sve do sredine XIX. stoljeća u rimskoj Crkvenoj akademiji (*Accademia ecclesiastica*), o djelu fratra Kiliana Kazenbergera *Trina brevis instructio practica confessori, concionatoris, catechistae* (1740) i, najzad o Grličićevu radu *Put nebeski...*, koji je prijevod ili adaptacija katekizma (svetoga) Roberta Bellarmina što je ugledao svijet i u mađarskom prijevodu pod naslovom *Rövid keresztény tudomány* (Kratak kršćanski nauk) godine 1744. i 1780. (Usp. Wetzer und Welte's *Kirchenlexikon oder Encyklopedie der katholischen Theologie und ihrer Hülfswissenschaften*, Freiburg im Breisgau). Izvori iz kojih je »vadio« dokazuju da je Lipovčić dobro poznao ne samo popularne katekizme nego i znanstvenu teologiju i da je hrvatski (štokavski, »slavonski«) jezik u XVIII. stoljeću već raspolagao odgovarajućim, bogatim rječničkim blagom za izražavanje i najapstraktnijih pojmova. Jasno se to vidi i osjeća, naravno, i u prijevodu Biróva traktata. Lipovčičev je hrvatski jezik gibak, on odgovara zahtjevima ukrašenog baroknog stila.

5. Prijevod je namijenjen župnicima kao priručnik u pastirskom radu, »s ovim dilom more se služiti svaki župnik i svaki pripovidalac, učeći iz njega koristne nauke [...]« (XIII). Zato obraća pozornost da koristi razumljive riječi: »Metao sam riči, što sam mogao lašnje, i za ne učiniti teškoću razumiti, nisam iz latinskog na naško svagdi baš od riči privraćao, nego sam iznosio, da možeš lašnje razumiti.« (ibid.) U predgovoru se brani od eventualne optužbe za plagijat i, nakon nabiranja već spomenutih izvora, kaže da »[...] i oni, iz koi szam ja vadio, vadili i iz drugi, i akò oni ni fu od ricfi dò ricfi, nifam ni ia òd ricfi dò ricfi, ia im zafaliuiem, sftofufe doštoiali za moi u sluxbu priftampati, i za njichu Boga moliti.« Posebno naglašava da upotrebljava riječi koje se mogu lako razumjeti. Zbog toga ne uvrštava u svoje djelo previše latinskih citata, i da ti citati nisu od riječi do riječi prevedeni. On namjenjuje djelo u prvom redu seoskim župnicima, zato su i propovijedi kraće: »à za varoffe fva ki Pripovidalac moxe

lahko sam ucfiniti« (tj. odgovarajuće propovijedi). Najglavnija je svrha rada da čuva od grijeha. On opisuje što sve čeka ljude koji žive životom što se Bogu ne dopada. Njegove slike imaju snagu baroknih platna: »[...] toče poznati onda, kad upru očima u gredu, kad vide sverhu sebe Sudca Serditoga, kad vide iurve iamu paklenu otvorenu kadfe od velikog straha pocfme cfelo mertvim znoiem znoiti, kada vide oko sebe Duhove necfifte, daai zgrabe u muke vicfnje [...]« Da do svega toga ne dođe, upozorava čitatelja riječima svetoga Tome: *Non quaere, quis haec dixerit, vel scripserit sed quid dicatur, attende!* Moli voljene čitatelje da upotrebljavaju taj nauk na svoju korist već i na hrvatskom jeziku, jer »zasfioie i Samfon slatko pio iz cfeljufti Magareche, iz koie njemu zadovoljna voda iest tekla i ti ifti miluieff vodu; prem da tecfe iz uftah nacfinjene od kamena Haxdaie.« Prijevod je, razumije se, posvećen autoru kao osobi koja u crkvenoj hierarhiji stoji iznad njega. Stil je posvete ukrašen, karakteristično barokan: »[...] prid priuzvišene njihove Excellencie nogama ponizno klecfechi prikazuie knjigu, nitiie moia, nitiie trud moi; negoie tvoi, i naftoianje tvoie, koi kao pravi Apošto vás od ljubavi privelike gorechi vás od privelike Spašenja ljuckoga xegje cfegnuchi, naftoisf omnibus omnia, svakomu svaka biti, bole-snome zdravlje, xalosnome utiſfenje, nevoljnome utocfiſsche, i iftim u ſuxanjstvu vraxiemu pò grihu zatvorenim izbavljenje, oslobogjenje, i ſpaſenje viko-vicsnjo« (III–IV). Dodaje još: »[...] ne bi zadosta Tebi ſftosi Krunicu ovu Angjeosku u iezik Maxarski dao na svitloft; nego hotio iesi, da i oſtali Narodi u ſvoi Iezik fale, i slave Boga; zato naregiuefs meni da nju u Illyricski Iezik sloxim, ſfto evo, i po slabofiti doverſio jeſzam.«

Usporedba prijevoda s originalnom pokazuje sljedeću sliku:

1. Á Látogatásnak eredetűl, és értelműl (3–12)	Od izlaza Pohogjenja, i kakofe ima razumiti (1–9)
2. Á bűntől idegenítő, és az Isteni dicséretre édesgető Pásztori Levél (12–17)	Poslanica, illiti Knjiga Pastirska, koja od griha k Bogu okrenuti pravovirne naftoi (9–13)
3. Atyának, és Fiúnak, és Szent Lélek Istennek Nevében, Amen. Új Ének (18–19)	U Ime Oca, i Sina, i Duha Svetoga. Amen. Nova Pisma (14)
4. Szent Háromságnak dicséretére, és tífletére gerjedező aítatos Kereſztény Lélek... (19–38)	Prisvetoga Troiſtva ſlavu, i poſtenje xeſeche Devote Kerschanske Duſe... (14–29)
5. Á Szent Háromságnak ſzeretetére, és dicséretére gerjedező Új Ének (38–39)	Na Falu, i ljubav Prisvetoga Troiſtva Probugjujucha Nova Pisma (29–30)

Na kraju drugog i petog djela možemo čitati potpis: *Padányi Bíró Márton s. k. (m. p.)*. Iza 391. stranice prijevod se prekida. Mađarski tekst sadrži jedan kraći i jedan duži traktat u kojima se objašnjava pojam svetoga trojstva (40–49), u hrvatskom tekstu tu nalazimo tri molitve, zatim slijedi pjesma pod naslovom *Pisma od Prisvetoga Troiſtva* koja je prijevod mađarske pjesme, *Szent Háromságrul*

való Ének (50). Dugi mađarski tekst objašnjavajućeg karaktera izostaje iz prijevoda. Iza te pjesme dolazi u mađarskom lijep, dugačak tekst s citatima iz Staroga i Novoga zavjeta i različitim antičkim pričama kojima se slavi sveto trojstvo (51–66). Kod Lipovčića se od stranice 32. sve do 42. mogu čitati molitve. I mađarski i hrvatski dio, nakon toga, završava pjesmom *Szent Háromságrul való Új Ének – Od Prisvetoga Trojstva Nova Pisma*. Poslije hrvatskoga teksta opet izostaje duže razmišljanje u mađarskom originalu (68–85), već tu nalazimo dvije pokorničke molitve i pjesmu *Jézus szerelméről* (44–46). Od toga mjesta nadalje hrvatski prijevod opet točno odgovara originalu:

1. A Szent Háromságnak dicséretéről
és az Angyali Olvasóruul való
Rövid Tanítás (87–92)	Od Prisvetoga Trojstva fale, i krunice
Angjeoske Kratak Nauk (47–50)
2. A Szent Háromságrul való Új Ének
(92–97)	Od Prisvetoga Trojstva Nova Pisma
(51–55)
3. A Szent Háromságrul való Litánia
és imádságok (98–102)	Od Prisvetoga Trojstva Letanie
(55–60)
4. A Szent Háromságrul való más Új
Ének (101–102)	Od Prisvetoga Trojstva Druga Nova
Pisma (60–61).

Iz pregleda sadržaja vidi se da Lipovčić nije preveo iz originala dva dijela koji sadrže apstraktna razmišljanja – umjesto njih uvrstio je u svoj rad molitve. Poseban je zadatak određivanje izvora tih molitava.

6. Za hrvatski je prijevod uopće karakteristično da teži biti što vjerniji originalu. Ta se težnja može dokazati u djelima s izrazito pripovjedajućom ili opisnom značajkom i u onima u kojima više mjesta zauzimaju teoretiziranja i razmišljanja. Očigledno je sve to, između ostaloga, u slobodnom opisivanju uskrснуća mladića iz Naina (Luka 7, 11–17).

Mađarski tekst:

Majd hasonló dicsérettel magasztallya vala az Iftent e' mái Evangyéliomi halottat késérő fokaságos fereg-is; mert mikor már ažtemető helyre a' firba firva késérnék a meghóltt iffiunak teftét, kész-akarva éppen ekkor érkezvén Üdvözítőnk-is Tanítványaival együtt ebben a' Naim nevű szép Városban, megállítá azokat, ažkik a' teftet vízik vala, és oda a' telfhez járúlván, fzenséges kezével illeté annak koporsóját, mondván: Iffiú néked mondom, kelly-föl. És leg-ottan ezen szóra föl-kele, a'ki meghóltt vala, és szóllani kezdé. Ezt látván a' halottas fereg, illy nagy jó-téteményért, és irgalmafságért hálákat adván, mindnyájan magasztallyák vala az Iftent mondván, hogy nagy Próféta támadott köztünk, és hogy az Iften meg-látogatta az eő népét.

Hrvatski tekst:

Sprilicsnom po niki nacfin falom uzvifi Spafitelja naffega pratechih puk danafsnjega Mertvaca, od kogafe fpominja danafsnje Sveto Evangjelje:

buduchibofe jurve na mišto pokopanja tilo mervta mladicha nofilo, doi-
gje tada Spafitelj Svita zajedno fucfenici fvoima ù varofs imenom Naim,
zato zapovidi, da ftanu, koi tilo noffau, pak priftupivfsi blixie ktilu
prifvetima fvoima rukama dotaknufe i recfe: Mladichu govorim tebi,
uftani, i uديلj ufta, koi umro biaffe, i pocfe govoriti.

Ovo vidivfsi okolo ftoiechi ljudi, da za fale za toliko dobrocfinfstvo, i
Milofergje, uzvelicfavau Boga govorechi: daie Prorok veliki uftao ù
nama, i daie pohodio Bog puk fvoi.

Događaj je opisan u Lukinu evanđelju. U oba se prepričavanja ističe motiv
pohoda. Taj je motiv kod Martina Biróa još naglašeniji: on, naime, uvrštava
u priču prilog *hotimice* (dođe tada Spasitelj svijeta zajedno s učenicima *hoti-
mice*) – tim je isticano da Isus namjerno posjećuje grad Nain u vrijeme nakon
mladićeve smrti. Toga nema u izvornom biblijskom tekstu («Poslije toga ode
Isus u grad zvani Nain», Luka 7, 11). Živahnosti opisivanja služi dodavanje atri-
buta *lijep* («u *lijep* varoš imenom Nain»), čega pak nema ni u biblijskom tekstu ni
u hrvatskom prijevodu. U mađarskom čitamo i o tom da je mrtvog mladića pra-
tio »sokaságos sereg« (teško je prevesti tu aliteraciju: gomila ljudi, *mno-
gobrojna gomila), i da aliteracija bude još izrazitija i utjecajnija, ta gomila ljudi
plačujući prati mrtvaca u grob (sírva kíséri a sírba). Dakle Padányi Bíró prepričava
biblijsku priču obojeno, elementima ukrašavanja, dodavajući i momente kojih
u Bibliji nema. Tih elemenata kod Lipovčića nema, on je vjerniji biblijskom tek-
stu. Prijevod je inače u ostalim detaljima točan, vjerno prati original. To
možemo vidjeti i u prevođenju ustaljenih fraza, npr.: *hasonló dícsérettel maga-
sztalja* – s priličnom [...] falom uzviši; *a temető helyre* – na mjesto pokopanja; *nagy
próféta támadott köztünk* – prorok veliki ustao u nama itd.

Lipovčić se u većini slučajeva drži strukture mađarskoga teksta i u više-
struko složenim rečenicama kao što to pokazuje, npr., i prva rečenica trećeg
odjeljka prvoga dijela:

Olykor meginten a' Látogatás annyit télsen mint házi gondoság,
gondviseles, bölcs és Iftenes igazgatás.

Víffe puta pohogjenje hoche rechi vladanje kuchansko, pametno,
mudro, i uregjeno upravljanje.

Isto se opaža i u rečenicama koje se sastoje od više rečenica članova i umetnutih
rečenica:

Ez a'Szent Háromságnak kegyes Látogatáfa,
Ovo Prifvetoga Troiftva miloftva miloftivo pohogjenje,
mellyel a' kemény fogságban kefergő, lanyarkodó népet meg-megláto-
gatta, és meg-vigasztalta,
skoim ù pritifko i nemiloftivo fuxanjstvo poftavljen, i snevoljama priti-
snut puk ieft pohodilo i utiffilo,

titkos lelki értelemben példázza az egélsz emberi nemzetnek kemény fogságát,
otaino prilikuie ívega naroda cflovicfanskogo prigorko suxanjstvo,
mellyel a' mi szabadságunk ellen agyarkodó, dühösködő ördögnek kemény igája, elvívelhetetlen terhe, és hatalma alatt majd négy ezer eftendőig tartóztaván nyögtünk, nyomorgottunk, és kefergettünk vala,
u komu protiva proftochi naffoi pod poglavitoga neprijatelja naffega gjavla pritefkim iarmom, dofadljivim brimenom, i opakim moguchstvom skoro za 4000 godina, ftoiechi, uzdifalismo, plakali, i fzuze prolivali,
és mind ezen hofzfzas ideiglen Istennek kedvén és kegyelmén kívül lévén, haragnak fiai, és csak az ő kemény Látogatásának, bozfzfzuállásának, és mindenféle súlyos csapásinak, és ostorozásinak tárgyai valánk.
Zasfto z toliko godina, priko tolika vrmena izvan milofti Boxie probivaiuchi, iefmo bili Sinovi ferditofti, i tefskogo njegova pohogjenja, Cilj olvete, i fvakoga protisnucha.

Prijevod vjerno čuva strukturu te višestruko složene rečenice. Točan je i u prevođenju karakterističnih stalnih veza, npr.: *kegyes látogatás — milostivo pohodjenje, emberi nemzet — narod človičanski, példáz — prilikuje*, itd. U drugoj rečenici članici u originalu čitamo lijepo emocionalno jačanje: *kemény fogságban kesergő, sanyarkodó nép*, koje je prevedeno vrlo uspješno: *u priteško i nemilostivo sužanjstvo postavljen, s nevoljama pritisnut narod*.

Ima dosta mjesta na kojima je Lipovčić kraći od Martina Biróa. Npr.: *titkos lelki értelemben* ('u tajnom duševnom smislu') — *otajno; Isten kedvén és kegyelmén kívül* ('izvan /dobre/ volje i milosti Božje') — *izvan milosti Božje; bosszuállásának és mindenféle súlyos csapásainak és ostorozásainak tárgyai valánk* ('bijasmo predmeti osvete i svake vrste teških napasti i bičevanja njegovih') — *jesmo bili [...]* *cilj osvete i svakoga pritisnuća*. Stil Biróa djela može se karakterizirati, prije svega, gomilanjem atributa, što znači ujedno i postupno, svjesno jačanje emocije, npr.: *Meg nem fogjátok, mert ez olly fölséges, hatalmas, és dicsőséges nagy Ur* (21) — *Nehete dokuchiti: Ovibó tolíko priuzviffeni, Moguch, i slavni Gofspodin iest* (16). Slično: [...] *melly véghetetlen, igen sok irgalmú és bőv kegyelmű Ur vagy!* — *koliko milostiv, toliko ljubezniv, koliko milosrdan iesti ti!* U tom je slučaju hrvatski tekst izražajniji iz dva razloga: s jedne strane zbog veze *koliko ... toliko*, s druge strane zbog toga što pridjevi *ljubezniv* i *milosrdan* nisu samo sinonimi poput *igen sok irgalmú — bőv kegyelmű*, već se njima izražava i emocionalno, ugodajno stupnjevanje. Lipovčić u većini slučajeva ostaje vjeran originalu i u prevođenju apstraktnih imenica i pridjeva:

[...] *hogy noha örökös kötelefséggel néki fzolgálni tartozunk,*
[...] *da prem da njemu do vika sluxiti duxni iesmo,*
de nem elme-futtatással, elmélkedéssel vagy okoskodással
ne s-Difputanjem, prigovoranjem, i naukom

sőt ilyenképpen, vezedelmes és kérhozas a' mi szolgálatunk.
nego i s ovakó pogíbljiva, i s velikim kvarom poštaie sluxba náfsa.

Međutim, ako prevoditelj misli da nagomilavanje riječi u originalu nema nikakvu funkciju, dakle da je ono nepotrebno, uvijek izabire jednostavniji i jednosmisleniji način izražavanja. Na primjer, u gornjem primjeru nalazi se izraz *örökös kötelességgel* ('s vječnom dužnošću'), taj je izraz preveden prilogom *do vika*. Dogodi se da Lipovčić koristi u prevođenju dviju istoznačnica samo jednu, ali izražajnu riječ:

hanem ha kedvesé és kellemetef sé akarjuk ő előtté a' mi szolgálatunkat tenni...

Zato ako hochemo, da bude draga, i primljena sluxba náfa kod njega...

Umjesto *kedves és kellemetes* ('drago i ugodno'), nalazimo u hrvatskom *draga i primljena*. Prijevod je u tom kontekstu izražajni, s obzirom na to da atribut *primljena* upućuje na to da će Bog našu službu primiti.

Ponegdje uzrok pojednostavnjenja u prijevodu može biti i nedostatak odgovarajućeg izraza u hrvatskom. Na više mjesta koristi Bíró izraz *lelkes és érzékenyes állat* ('životinja s dušom i osjetilom', tj. živo biće). Taj je izraz u mađarskom organski dio rječničkoga blaga vjerskoga života već od vremena prvih prijevoda Biblije. Danas je, naravno, arhaično obojen. Toga izraza kod Lipovčića nema.

7. Lipovčić je u prijevodu pjesama točan, kao što to ilustrira *A'Szent Három-ságnak szerezetére, és dicséretére gerjesztő új Ének — Na Falu, i ljubav Prisvetoga Trojstva Probugujucha Nova Pisma*.

Strofe se sastoje od po pet redaka. Tri retka (prvi, drugi i četvrti) jesu četverotaktni s distribucijom slogova 4/4/4/2 ili 4/4/3/3, treći i peti trotaktni su s distribucijom slogova 4/4/2. Prikazat ću ovdje prvu strofu:

Ábrahámmal / hármat látok, / de egyet / imádok
S-Abrahamom / tri ia gledam / al' se iednom / klanjam,
Le-borúlok, / fohászkodok, / térdet s fejet / hajtok,
Proftiramse / uzdísem, na / kolinase / ftavljam,
Álmélkodok, / fzóllani nem/ tudok,
Csudimse govoriti neznam,
Mert mélységek, / fölségefek / az Ifteni / titkok,
Za dubokah, / vífokah Bo/xia otaiftvah / slabsam,
El-rejtettek, / igen sokak, / 's nagyok.
Jer dokufit / ia nji moguch / nifam.

Pjesma koja se nalazi na 18. odnosno na 14. stranici sastoji se od osmeraca:

Oh Egeknek / szent egei,
O Nebesah / Nebo Svetih,

És fellegek/nek erei,
i kriptofni / fvi oblaci,
Jertek Isten/nek Szentei
Priftupite / řad řvi Sveti,
Kriřztusnak i/gaz hivei!
Ifuřovi / naslidnici.

Prijevod je vrlo uspio. Lipovčić se drži originala i u metrici.

8. Zanimljiv je zadatak traganje za drugim Lipovčićevim izvorima, za izvorima molitava koje su umetnute u prijevod. Na stranici 46. čitamo molitvu s incipitom *O dobri Ifuse! ó pripoljubljeni Ifuse! ó prislatki Ifuse!...* Molitva koja se doslovno podudara sa spomenutom nalazi se u mađarskim molitvenicima *Holtig való barátság* (Prijateljstvo do smrti) isusovca Istvánd Tarnóczija i *Arany Korona* (Zlatna kruna) Ester Pongrácz. Među hrvatskim molitvenicima nailazimo isto na njenu paralelu, i u kajkavskom molitevniku *Duhovni kinč* i u gradišćanskohrvatskom molitevniku *Libellus infirmorum* (Nyomárkay 1983).

9. Lipovčićev je prijevod dragocjena potvrda mađarsko-hrvatskih duhovnih i kulturnih veza, koje su osobito bile čvrste i živahne u oblasti vjerske literature, u djelima čija je namjera bila moralni odgoj čitatelja i uopće vjernika. Prikazani rad inzistira i na tom da naše dokumentirane veze moraju biti istraživane u širokom europskom kontekstu, s obzirom na to što su organski dijelovi jedinstvenoga europskoga kulturnoga blaga. Prijevod Jerolima Lipovčića dokazuje, kao i mnogobrojna druga originalna književna djela, da je književni jezik u Slavoniji u drugoj polovici XVIII. stoljeća bio donekle reguliran i normiran. Književna djela u stilu baroka imaju ne samo kulturnu vrijednost: čitanje tih djela pruža plemenito duhovno uživanje i u naše vrijeme, kada se u nekim krugovima sve češće govori ili, bolje reći, govorka o kraju Guttenbergove epohe.

Literatura

- Bán, Imre. 1976. *A magyar barokk próza változatai*. U knj. *Eszmék és stílusok. Irodalmi tanulmányok*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Matić, Tomo. 1945. *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda*. Zagreb.
- Nyomárkay, István. 1983. Das erste handschriftliche Gebetbuch der burgenländischen Kroaten aus dem Jahre 1728. *Studia Slavica Hungarica* 29(1983), 111–169.
- Pehm, József. 1934. *Padányi Bíró Márton veszprémi püspök élete és kora*. Zalaegerszeg.
- Sekulić, Ante. 1993. *Hrvatski pisci u ugarskom Podunavlju*. Prinosi za povijest književnosti u Hrvata. Autori i djela. Knjiga II. Zagreb.
- Vince, Zlatko. 21990. *Putovima hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb.

On Hungarian-Croatian literary contacts in the 18th century

Summary

After a period of contacts between Hungarian and Croatian cultures diminished, they intensified at the end of the 18th century, largely due to the activities of Bosnian Franciscans. The article discusses Jerolim Lipovčić (Hieronymus Lipovchich) and his work *Dušu čuvajuće porođenje*, the translation of *Lelket őriző látogatás* of Martin Biró de Padányi (Pádanyi Bíró Márton).

Ključne riječi: mađarskožrvatske književne veze, bosanski franjevci, XVIII. stoljeće, Jerolim Lipovčić (Hieronymus Lipovchich), Martin Biró de Padányi (Pádanyi Bíró Márton)

Key words: Hungarian-Croatian literary contacts, 18th century, Bosnian Franciscans, Jerolim Lipovčić (Hieronymus Lipovchich), Martin Biró de Padányi (Pádanyi Bíró Márton)